

לעילוי נשמת דודותי - מרים וייס שנפטר
 כ"ג תמוז תשנ"ה, ורבקה קרקאואר שנפטר
 כ' אב תשנ"ה.

דני שוורץ

ברוך המבדיל בין קודש לחול

ראשי פרקים:

- א. ברכה בשם ומלכות או אמירה בעלמא
 ב. ברכה סתם או הבדלה על כוס

ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל כתפילה ואמר המבדיל בין
 (הקודש וזין המול) בלא ברכה ועושה מלאכה.

(שו"ע רצט, י')

במאמר זה ננסה לדון בשני פנים של הלכה זו:
 א. האם די באמירה בעלמא - "ברוך המבדיל בין קודש לחול", או שצריך לברך
 בשם ומלכות כדין כל ברכה.
 ב. האם "ברוך המבדיל בין קודש לחול" היא אמירה או ברכה סתם, או שהיא
 הבדלה הצריכה להאמר על הכוס.

הסוגיה המרכזית ממנה נלמדה הלכה זו היא בשבת (קג.). אומרת המשנה:

אין מחשיכין על התחום לשכור לו פועלים ולהביא פירות, אבל מחשיך
 הוא לשמור, ומביא פירות בידו.

[רש"י - אין מחשיכין על הממוס. לקרב עלמו בשבט עד סוף הממוס ולהחשיך שם
 שיהא קרוב למקום הפועלים או הפרדס להביא פירות לכל דבר שאסור לעשותו
 בשבת אסור להחשיך עליו: אבל מחשיך הוא. להיות קרוב ללאט לשמור על פירותיו
 וזה דבר המומר בשבת לשמור פירותיו אם היו בממוסו. ומביא פירות בידו - הואיל
 ועיקר מחשבתו לא היה לכך:]

הגמרא (ע"ב) דנה בדברי המשנה:

ואע"ג דלא הבדיל? ! [רש"י - אסיפה דמממחין מממה דקמני ומביא פירות בידו
 לקוּוּנן מן הממונר בלא הבדלה] והאמר רבי אליעזר בן יעקב אסור לו לאדם
 לעשות חפציו קודם שיבדיל? וכי תימא דאבדיל בתפילה, והאמר רב
 יהודה אמר שמואל המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס? וכי תימא
 דאבדיל על הכוס, כוס בשדה מי איכא? תרגמא רבי נתן בר אמי קמיה
 דרבא בין הגתות שנו [רש"י - דאיכא כוס בשדה].

א"ל ר' אבא לרב אשי: במערבא אמרינן הכי - המבדיל בין קודש לחול -
 ועבדינן צורכין.

אמר רב אשי: כי הוינא בי רב כהנא הוה אמר המבדיל בין קודש לחול -
 ומסלתינן סלתי [רש"י - מוטבין עליס].

סוגיה נוספת שאולי יש לה נגיעה לעניינו נמצאת בפסחים (קג.):

פתח ואמר (רבא) - המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה. א"ל (ר' יעקב בר אבא) - למה לך כולי האי, והאמר רב יהודה אמר רב: המבדיל בין קודש לחול - זו היא הבדלתו של ר' יהודה הנשיא...

א. ברכה בשם ומלכות או אמירה בעלמא

כבר הגאונים פסקו על פי הסוגיה בשבת, לעניין הרוצה לעשות מלאכה במוצי"ש, שיכול לומר "המבדיל בין קודש לחול", וכך פוסק בה"ג (הל' קידוש והבדלה עמ' צו בהוצאת מכון ירושלים):

והיכא דנפקא לה שבת וצריך למיעבד עבידתא מן קמי צלווי, מיבעי ליה לברוכי המבדיל בין קודש לחול והדר עביד עבידתא, והוא דאמר הזכרת שם ומלכות, דאמר ליה רבי אבא לר' אשי (שבת קנ:): - במערבא אמרי המבדיל בין קודש לחול ועבדין עבידתא. והני מילי דקא בעי מיעבד מלאכה מקמי צלווי, אבל בתר צלווי כיוון דאבדיל ליה בתפילה לא צריך לברוכי המבדיל מקמי מלאכה.

בעקבות בה"ג הלך גם ר"ח (שבת קנ:), והוא גם נותן טעם לכך שזה ברכה:

אבל צריך להזכיר ברכה בשם ומלכות דלית גרעה מברכת הפירות וברכת המצוות. וכן הלכה.

דהיינו לדעת ר"ח אמירת המבדיל בין קודש לחול בלי שם ומלכות היא אמירה בעלמא חסרת משמעות. כדי שיהיה תוקף לאמירה, היא צריכה להיות ברכה ככל הברכות - בשם ומלכות. הר"י (שבת טז.) פסק גם הוא כמו בה"ג ור"ח. הוא למד את ההלכה מתוך הסוגיה עצמה, הר"י מביא את הגמרא:

א"ל רב אדא לרב אשי כי הוינן במערבא אמרי המבדיל בין קודש לחול ועבדינן צרכינן.

ומסבירים הר"ח והר"י את הסוגיה:

כלומר אינו צריך לומר בין אור לחושך כולהו, אלא ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול בלבד.

דהיינו הר"י מבין שעיקר חידושו של ר' אבא הוא בקיצור נוסח ברכת הבדלה, אך בוודאי לא ביטול הברכה.

עוד פסקו כדעה זו ר' יצחק אבן גיאת בשם בה"ג ובשם ר' עמרם בספרו שערי שמחה (הל' הבדלה עמ' יז) והרא"ש (פסחים פ"י ס"י יא).

ראינו עד כאן שבה"ג, ר"ח, ר"י, ר' עמרם, ריצ"ג והרא"ש הבינו מתוך הסוגיה בשבת, שהרוצה לעשות מלאכה במוצי"ש שבת קודם שיבדיל צריך לברך בשם ומלכות - "ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם המבדיל בין הקודש ובין החול". ייתכן והם זיהו את הבדלתו של ר' יהודה הנשיא (המובאת בפסחים) עם הבדלה זו, וסברו שהבדלת ר' יהודה הנשיא היא הבדלה לשעת הדחק, אך יתכן גם שהם סוברים שר' יהודה הנשיא היה מבדיל כך תמיד, והבדלה לשעת חירום כלל אינה קשורה להבדלת ר' יהודה הנשיא.

שיטת רש"י בסוגיה זו מצריכה דיון מיוחד. דברי רש"י בפירושו לסוגיה אינם מוכרעים וניתן לדייק מהם באופנים שונים. מפרש רש"י בסוגיה בשבת:

המבדיל בין קודש לחול - להיכרא בעלמא ללוות את המלך.

ועבדינן צורכין - ואחר כך אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה, וכ"ש דאי אבדיל בתפילה מותר לעשות צרכי וחוזר ומבדיל על הכוס.

דהיינו אומר רש"י, שאמירת המבדיל בין קודש לחול היא "להיכרא בעלמא". כנראה, לשון ההמעטה של רש"י גרמה למספר ראשונים להבין, שלשיטתו המבדיל בין קודש לחול זו אמירה בעלמא ולא ברכה ממש. אולי גם מהמשך דברי רש"י - "ואחר כך אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה" אפשר להבין, שבראש דבריו אינו מדבר על ברכה גמורה אלא על אמירה בלבד. כך דייקו ברש"י - הרשב"א (שבת קנ: ד"ה אמרינן המבדיל), הריטב"א (ד"ה אמר ליה ר' אבא), הר"ן (על הר"ף שבת סד. ד"ה ואע"ג ופסחים כא. ד"ה הוה אמרינן, ובחידושים שבת קנ: ד"ה אמרינן המבדיל), שבלי הלקט (סי' קכט) ואורחות חיים (ה"ל הבדלה סי' ל). הטור והב"י (רצט"ו) מביאים את רש"י כדעה הסוברת שברוך המבדיל אינו בשם ומלכות, כנגד שיטת הר"ף וסיעתו. אולם אפשר להגיד שאין הכרח לדייק כך ברש"י. את המילים בדברי רש"י - "להיכרא בעלמא" - ניתן לפרש כהמעטה לעומת הבדלה רגילה על הכוס ונוסח מלא של הברכה. דהיינו, רש"י סובר שהבדלה גמורה מצריכה כוס ונוסח שלם של הברכה. כאשר מברכים "ברוך אתה ה' אמ"ה המבדיל בין קודש לחול" בלבד, זה היכרא בעלמא, לעומת הבדלה רגילה שיוצרת הבדלה שלמה. גם מהסיפא - "ואחר כך אנו מברכים על הכוס ברכה גמורה" - אין הכרח לדייק שבהתחלה לא ברכו כלל, אלא אפשר לומר שברכת ברוך המבדיל היא לא ברכה גמורה לעומת הנוסח המלא של ההבדלה, אלא מעין ברכה חלקית.¹ מדברי ראשוני אשכנז משמע, שהם לא הבינו כמו הרשב"א והסוברים כמותו, אלא הבינו שרש"י סובר שברוך המבדיל נאמר בשם ומלכות. נראה שראשוני אשכנז לא דייקו כמו הרשב"א והסוברים כמותו, וזיהו את שיטת רש"י עם שיטת הר"ף. ננסה להוכיח את דברינו. הראב"י (סי' שס) פוסק ע"פ הסוגיה בשבת:

ואוקימנא כגון שאמר הבדלה ואפי' בלא כוס, דאמר ר' אשי כי הוינא בי ר' כהנא הוה אמר המבדיל בין קודש לחול ומסלתינן סילתי. וברוך אתה ה' א-לוקינו מלך העולם צריך לומר וכן פירש רבינו חננאל. וכל שכן שאם הבדיל בתפילה שפיר דמי וכן פירש רבינו שלמה.

מכך שהראב"י מביא את דברי ר"ח ורש"י בכפיפה אחת, ולא מזכיר כלל שיש מחלוקת ביניהם, נראה שלדעתו הם נוקטים באותה השיטה. גם מהאור זרוע (ה"ל חוצ"ש סי' צ) משמע כן. האו"ז מצטט את דברי רש"י, והמסקנה שהוא כותב אחרים:

הלכך צריך חזן הכנסת להזהר במוצ"ש שלא להדליק נרות עד שיתפלל תפילת ערבית ויבדיל כתפילה, או בלא תפילה יאמר ברוך אתה ה' א-לוקינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול וידליק.

¹ הערת העורך: נראה שעצם העובדה שאח"כ מברכים על הכוס המבדיל בין קודש לחול וכ"ו מראה שחברכה הראשונה אינה ברכה בשם ומלכות, דא"כ מה המקור לברך פעמיים המבדיל כיון שכבר יצא בברכה הראשונה. [ש.ל.]

כמו כן בהמשך דבריו מביא האו"ז את דברי ר"ח, ואינו מציין שיש ניגוד בין לבין רש"י.

נראה שגם המרדכי לא ראה ניגוד בין ההלכה לברך בשם ומלכות המבדיל בין קודש לחול לדברי רש"י, שהרי המרדכי (שבת עז: בדפי הרי"ף, ס"י תמו) מדייק ברש"י:

פרש"י - וכ"ש אם הבדיל בתפילה שרי לעשות מלאכה. ומשמע שאם שכח ולא אמר בתפילה אתה חוננתנו אע"פ שאין מחזירין אותו אסור לעשות מלאכה כמוצאי שבת ולא להדליק נר, עד שיבדיל על הכוס או יאמר ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול...

אולם אם מדברי הראב"י¹, האור זרוע והמרדכי אין הכרח גמור לומר שלדעת רש"י אומרים ברוך המבדיל בשם ומלכות, הרי אנו מוצאים בספרים מבית מדרשו של רש"י פסק מפורש שמברכים המבדיל בין קודש לחול בשם ומלכות.

וכך כתוב בספר האורה (ס"י טב הלכות הבדלות ובשמים עמ' 56):

אסור לאדם לעשות מלאכה כמוצאי שבת עד שיבדיל בתפילה ועל הכוס, והנגיד פסק הבדיל באחת מהן מותר לעשות מלאכה.

ואם לא הבדיל לא כזו ולא כזו וצריך לצאת לדרך לעשות צרכיו, אומר ברוך אתה ה' א-לוקינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול, ועושה צרכיו.

וכן אנו מוצאים במחזור ויטרי (ס"י קנה עמ' 120):

ומי שצריך לעשות מלאכה כמוצאי שבת קודם שהתפלל צריך לברך ברוך המבדיל בין קודש לחול ואח"כ עושה מלאכה... וכי מבדיל מזכיר אזכרת שם ומלכות...

וכן הוא בסידור רש"י (ס"י תקלא).

מדברינו עד כה ראינו שבה"ג, ר"ח, רי"ף, ריצ"ג בשם ר' עמרם והרא"ש פוסקים שיש לברך בשם ומלכות - "ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול". לעומתם רשב"א, ריטב"א, ר"ן ושבלי הלקט מבינים, שלדעת רש"י אין אומרים בשם ומלכות. "אמנם לדעת האורה, מחזור ויטרי, סידור רש"י, ראב"י², או"ז והמרדכי - רש"י סובר שאומרים ברוך המבדיל בשם ומלכות. [יש לציין שגם אם האורה והסוברים כמותו אינם סוברים כך בדעת רש"י, בכל אופן הם פוסקים. כך להלכה. גם הריטב"א ושבלי הלקט שסוברים שלדעת רש"י אין אומרים בשם ומלכות, להלכה פוסקים כנגד רש"י, וברשב"א וברי"ן צ"ע]. להלכה, הבי"י (רצ"י ד"ה ואסור) דן בסוגיה זו. הוא מביא את רש"י ואת הבנת הרי"ן ברש"י, דהיינו שאין אומרים בשם ומלכות, ולעומתם הוא מביא את דעת הרי"ף והרא"ש, ולמסקנה הוא כותב:

והיכא שלא הבדיל בתפילה, נראה לסמוך על דברי רש"י שאומר המבדיל בין קודש לחול בלא הזכרת שם, כיוון דמידי דרבנן הוא גם ספק הזכרת שם שמים לבטלה הוא.

¹ הערת העורך: וכן פסקו המנהיג (ה'ל' שבת ס"י סט עמ' קצח בהוצאת מוסד הרב קוק), המחכים (עמ' 28), התשב"ץ (ס"י פה), האגודה (שבת ס"י קפט) והפרנס (ס"י קצג). [ש.ל.]

^{**} הערת העורך: גם המאירי הבין ברש"י שא"צ שם ומלכות, וכ"כ האגור (תכד) בדעת רש"י. וכן פסק בפסקי הרי"ד. ובספר המאורות (שבת) הביא בשם רש"י בלא הזכרת השם, וחוסף - "ונהגו עלמא ברש"י". [ש.ל.]

וכך הוא מכריע בשו"ע:

ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל כתפילה אומר המבדיל בין (הקודש וזין החול) בלא ברכה ועושה מלאכה.

עד כאן דנו בפן אחד של הבעיה, עכשיו ננסה לדון בפן השני - האם ברוך המבדיל בין קודש לחול היא אמירה או ברכה סתם, או שהיא הבדלה הצריכה להאמר על הכוס.

ב. ברכה סתם או הבדלה על כוס

הפתרון לבעיה זו תלוי בשתי שאלות. השאלה הראשונה היא, האם הסוגיה בשבת - דברי ר' אבא ורב אשי (במערבא אמרינן המבדיל בין קודש לחול ועבדינן צורכין... כי הוינא בי רב כהנא הוה אמר המבדיל בין קודש לחול ומסלתינן סלתי) הם דחייה לאוקימתא של ר' נתן בר אמי (בין הגתות שנו) או שהם משלימים אותו. אם נאמר שהם דוחים אותו, אז "המבדיל בין קודש לחול" אינו נאמר על הכוס, אך אם הם משלימים אותו, הרי "ברוך המבדיל" נאמר על הכוס. כמוכן כל אחת מהדרכים רואה את הפתרון של "ברוך המבדיל" באור אחר. אם "ברוך המבדיל" נאמר על הכוס, הרי זה נוסח מקוצר של הבדלה, הנאמר בשעת הדחק, אך אם אינו נאמר על הכוס, הרי זה כלל לא הבדלה אלא פתרון הלכתי במקום הבדלה.

השאלה השנייה היא, מה היחס בין הסוגיה בשבת והסוגיה בפסחים. דהיינו, האם הבדלתו של ר' יהודה הנשיא המופיעה בפסחים היא אותה ההבדלה המופיעה בדברי ר' אבא ורב אשי (ואז נצטרך לומר שר' יהודה הנשיא היה מבדיל כך רק בשעת הצורך), או שהדמיון בין "ברוך המבדיל" להבדלת ר' יהודה הנשיא הוא חיצוני בלבד, ואין קשר בין הסוגיות. הרי"ף (שבת ד.ט), לאחר שהוא מביא את דברי ר' אבא, אומר:

כלומר אינו צריך לומר בין אור לחושך כולהו, אלא ברוך אתה ה' אמ"ה המבדיל בין קודש לחול בלבד.

דהיינו, הרי"ף מבין, שעיקר החידוש שהביאו ממערבא הוא קיצור נוסח הברכה. משמע מכאן, שלדעתו צריך לומר "ברוך המבדיל" על הכוס, שהרי אם החידוש היה גם שלא צריך כוס, היה על הרי"ף לומר זאת. יוצא מכאן, שהרי"ף מבין, ש"ברוך המבדיל" הוא נוסח הבדלה מקוצר לתנאים בעייתיים, ולא פתרון הלכתי במקום הבדלה. גם מדברי הרי"ף בפסחים (כ.א.) משמע כן:

...והמבדיל לא יפחות משלוש ולא יוסיף על שבע, ואע"ג דאמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה נשיא, ועולא נמי עבד כוותיה, ובפרק שואל אדם מחבירו נמי אמרינן אמר רב אשי כי הוינא כי ר' כהנא הוה אמרינן המבדיל בין קודש לחול ואפכינן סלתי...

משמע מדברי הרי"ף, שלשיטתו, רב אשי לא בא לומר שהיה להם פתרון הלכתי מיוחד לבעיית עשיית מלאכה קודם הבדלה, אלא שהם היו מבדילים את הבדלת רבי יהודה הנשיא, ולא אומרים את כל נוסח הבדלה. יוצא מכאן, שדעת הרי"ף היא - ברוך המבדיל בין קודש לחול היא ברכה הנאמרת על כוס יין. זו הבדלת

רבי יהודה הנשיא, שבשעת הדחק, כגון בשדה, מסתפקים בה, ולא אומרים את כל נוסח ההבדלה.
הראב"ן סובר כמו הרי"ף שברוך המבדיל צריך להאמר על הכוס, וזוהי הבדלה קצרה, וז"ל (ראב"ן ח"ב יח):

...ואסור לאדם להתחיל בשום מלאכה, אפילו לצאת חוץ לתחום, עד שיבדיל גם בתפילה וגם על הכוס, דתנן אבל מחשיך הוא על התחום ומביא פירות בידו, ופריך אע"ג דלא הבדיל והאמר ר' אלעזר בן אנטיגונוס אסור לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל, וכי תימא דמבדיל בתפילה והאמר שמואל המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס. ואם אין לו הדס ונר אומר המבדיל בין קודש לחול וכו' ועושה מלאכה. ואמר רב אשי כי הווינן כי רב כהנא אמרי המבדיל בין קודש לחול וסלתינן סילתי, כלומר שלא היה לנו מזומן נר והדס והיה אומר ברכת המבדיל לחודה על הכוס ועבדינן מלאכה. משום שתירץ בין הגיתות שנו שאין לשם נר והדס אייתי להני עובדי דלא צריכי נר והדס לענין מלאכה.

יוצא מכאן שלשיטת הראב"ן פשוט שזו הבדלה גמורה הנאמרת על הכוס, ועיקר החידוש הוא שאין צריך נר ובשמים (יתכן והראב"ן מרחיק לכת יותר וסובר שאף אין מקצרין את נוסח הברכה).

רש"י מציג, לכאורה, את העמדה הקוטבית לרי"ף, ואינו מצריך ש"ברוך המבדיל" יאמר על הכוס. רש"י מפרש בסוגיה:

ועבדינן צורכין - ואח"כ אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה.

משמע שעד כאן לא הבדילו על הכוס.

אמנם ניתן לדחות הסבר זה ולומר, שרש"י סובר, שעד כאן לא ברכו כלל, או ברכו ברכה קצרה בלבד, ואע"פ שעשו זאת על הכוס צריך אח"כ לחזור ולברך על הכוס ברכה גמורה דהבדלה, דהיינו את נוסח הברכה השלם (כעין מי שהתפלל בשעת הדחק תפילה קצרה, שאם יש שהות בידו אח"כ להתפלל תפילה שלמה קודם שיעבור זמנה, צריך לחזור ולהתפלל), אולם יש להעיר, שהראשונים הבינו ברש"י כמו ההסבר הראשון, כפי שנראה להלן.

הרשב"א (שבת קנ: ד"ה אמריו) מבין בדעת הרי"ף שהוא מצריך כוס, ובלשונו:

אבל הרי"ף פרשה בשם, ונראה שהוא ז"ל מפרש גם כן בכוס וכרכ נתן בר אמי דתרגמא קמי דרב דוקא בין הגתות שנו.

כלומר הרשב"א מבין, שלדעת הרי"ף, דברי ר' אבא ורב אשי לא באו לדחות את האוקימתא של רב נתן בר אמי, אלא באו לדון רק בנוסח הברכה. והרשב"א מסיים את דבריו:

וכדברי רש"י ז"ל מסתברא, דאם איתא דרב אשי אתי לאשמועינן דעד דמבדיל על הכוס לא עבדינן צרכין, הוה ליה למימר כי הוינן בי רב כהנא אמרינן הבדלה על הכוס ואפכינן סלתי. כנ"ל.

: הערת העורך: שתי תמיהות על השוואה זו (ע"פ שיטת המחבר ברש"י בחלקו הראשון של המאמר):

א. וכי הפשר כל-כך גדול שבגללו נצטרך לברך פעמיים?

ב. אין כאן הוספת ברכות נוספות (כבהשלמת תפילה קצרה שבשמונה-עשרה), אלא רק תוספת בגוף הברכה, ולא נראה שלזה צריך ואפשר לחזור. [ש.ל.]

דהיינו, אם כדברי הרי"ף, שאומרים "ברוך המבדיל" על הכוס, היה צריך רב אשי לומר, שהם היו מבדילים הבדלה גמורה בבית רב כהנא (הבדלת ר' יהודה הנשיא), ולא לומר שהם היו אומרים אמירה כלשהי ועושים צרכיהם. הריטב"א נוקט בשיטת הרשב"א, דהיינו, מבין שהרי"ף מצריך כוס לאמירת "ברוך המבדיל", ומתנגד לשיטתו. הריטב"א מבין שר' אבא ורב אשי דוחים את האוקימתא של ר' נתן בר אמי, ואומרים שאפילו אין כוס יכול לעשות מלאכה ע"י אמירת "ברוך המבדיל", כפי שהיו עושים במערבא ובבי רב כהנא. ומסיים הריטב"א:

דאי לא, מאי אתו רב כהנא (אולי צ"ל - ר' אבא) ורב אשי לאסהודי.

כלומר, אם הם אומרים שצריך לומר "ברוך המבדיל" על הכוס, מה חידשה עדותם לעומת דעת ר' נתן בר אמי שאף הוא סובר כן? קצת קשה על קושיית הריטב"א - אולי ר' אבא ורב אשי חידשו שאין צריך לומר את כל ההבדלה אלא די בנוסח המקוצר "ברוך המבדיל"¹! הרא"ש (פסחים פ"י ס"י י"א) סובר אף הוא, ש"ברוך המבדיל" אינו נאמר על הכוס, וז"ל:

והא דרב אשי לא בהבדלה על הכוס איירי, אלא ברוצה לעשות חפציו קודם שיכדיל על הכוס, דבעי למימר ברוך אתה ה' אמ"ה המבדיל בין קודש לחול ודיו.

וכך סובר המרדכי (שבת עו: מדפי הרי"ף ס"י תמו):

משמע שאם שכח ולא אמר בתפילה "אתה חוננתנו", אע"פ שאין מחזירין אותו אסור לעשות מלאכה במוצ"ש, ולא ידליק הנר עד שיכדיל על הכוס או יאמר ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול.

לסיכום: נראה שדעת הרי"ף והראב"ן היא שיטה יחידאה. כל שאר הראשונים סוברים ש"ברוך המבדיל" אינו נאמר על הכוס, ומכך מובן, שלדעתם אין זו הבדלה אלא פתרון הלכתי למציאות בעייתית במקום הבדלה. הפוסקים לא הביאו את דעת הרי"ף להלכה.

1. ראה דברי הראב"ן לעיל, שלשיטתו החידוש הוא שאין צריך נר והדס. חצרת העורך: אמנם כך נראה גם בחלכות פסוקות (הוצאת שלאסבערג עמ' 4), שהביא רק את התירוץ ש"בין הגיתות שנו", ומכאן שחבין שהמעשים שהביאו אח"כ אינם שייכים ליישוב הקושיא שבגמרא. אי"כ זחו המקור בגאונים לשיטת הרי"ף. [ש.ל.]